

OD REDAKTORA

NOWE OBLICZA DZIENNIKARSTWA to temat, któremu poświęcamy niniejszy numer *Zeszytów Prasoznawczych*. W dzisiejszym świecie wszechobecnym i tak bardzo zróżnicowanym mediów warto bowiem zastanowić się nad tym, kim są ci, którzy tworząc ich przekaz, oddziałują na nasz sposób postrzegania świata i na to, czego o tym świecie się dowiadujemy i w jaki sposób jest on nam pokazywany. Media pełnią wiele funkcji społecznych, a sposób realizacji podstawowej z nich, czyli funkcji informacyjnej, coraz częściej jest pochodną działania nadawców, którzy albo wcale nie są profesjonalnymi dziennikarzami, albo nawet w ogóle nie są ludźmi (jak dzieje się wówczas, kiedy naszą wiedzę o bieżących wydarzeniach czerpiemy z mediów społecznościowych, gdzie za dobór prezentowanych nam informacji odpowiadają tajemnicze algorytmy, których logiki działania nie rozumie większość użytkowników tego typu portali). W medioznawstwie ciągle pojawiają się więc nowe teorie, pojęcia i terminy, które nazywają i systematyzują obserwowane zjawiska komunikacyjne. W odniesieniu do *dziennikarstwa obywatelskiego* taką próbę na naszych łamach podejmuje znakomity rzeszowski medioznawca Wojciech Furman. W artykule otwierającym niniejszy numer Autor ten prowadzi rozważania na temat przemian sfery publicznej i dziennikarstwa, wprowadzając i bogato ilustrując przykładami takie terminy jak *cyfrowe dziennikarstwo obywatelskie*, *dziennikarstwo danych*, najwięcej miejsca poświęcając fenomenom *dziennikarstwa alternatywnego* oraz *dziennikarstwa uczestniczącego*. W przypadku tych dwu ostatnich Furman przedstawia czytelnikom ich typologię własnego autorstwa, wskazując na obecność w gronie tego typu nadawców *sprawozdawców*, *moderatorów*, *rzeczników* i *pomocników*.

W kolejnym artykule niniejszego numeru Agnieszka Całek omawia zjawisko *paradziennikarstwa* na przykładzie syryjskiego Ghouta Media Center. Ghouta Media Center to niezinstytucjonalizowana grupa wolontariuszy, którzy informują o wydarzeniach w syryjskiej Wschodniej Gucie. Ich praca pokazuje, w jaki sposób media społecznościowe mogą być wykorzystywane jako narzędzie komunikacji przez oddolne paraagencje informacyjne. Działania tego typu, choć w kontekście zachowywanych standardów dziennikarstwa niepozbawione pewnych mankamentów, mogą w określonych warunkach pełnić niezwykle ważne zadania społeczne. Jak w podsumowaniu słusznie zauważa Autorka: „przy całym spektrum swoich niedoskonałości i niedostatków paraagencje nie mają większych szans konkurować z agencjami zawodowymi ani też nie staną się wyraźnym głosem w medialnym przekazie. Niemniej jednak w sytuacji konfliktów zbrojnych, do których terenu nie mają dostępu dziennikarze zawodowi, są niezwykle ważnym głosem”.

Ostatni z artykułów zamieszczonych w dziale „Rozprawy i artykuły”, autorstwa Dominiki Popielec, poddaje analizie zjawisko *whistleblowingu* drugiej generacji. *Whistleblower*, czyli – zgodnie z zaproponowaną przez Autorkę polskojęzyczną wersją tego terminu – *sygnalista/demaskator* jest osobą, która nagłaśnia i demaskuje

nielegalne lub nieuczciwe praktyki w swoim miejscu pracy. *Whistleblowerzy* od dawna stanowili ważne źródło informacji dla dziennikarzy, zwłaszcza dziennikarzy śledczych, by wspomnieć choćby Daniela Ellsberga i aferę Pentagon Papers czy Marka Felta oraz niezwykle głośną i jakże brzemienną w skutki aferę Watergate. Przykłady Edwarda Snowdena i Christophera Wyliego, bodaj najbardziej znanych *sygnalizatorów* ostatnich lat, pokazują jednak, że postępujący rozwój technologii informacyjnych nie pozostaje obojętny również dla charakterystyki działań tego typu informatorów. *Whistleblowerzy* drugiej generacji, jak nazywa ich Autorka, ujawniają bowiem dziennikarzom informacje w postaci baz danych i dokumentów w formie cyfrowej, nierzadko dotyczących praktyk podmiotów działających właśnie w obszarze nowych technologii. Zaproponowane w artykule pojęcie *whistleblowingu* jest zatem wynikiem obserwacji i analizy działalności zarówno *whistleblowerów*, jak i dynamicznie zmieniającego się dziennikarstwa, nowych mediów oraz obiegu informacji w XXI wieku.

Dział „Media na świecie” zawiera dwa artykuły, podejmujące tematykę tym razem dziennikarstwa profesjonalnego. Pierwszy z nich, pióra Pauliny Olechowskiej, analizuje niezwykle ważną w integrującej się Europie kwestię *dziennikarstwa transgranicznego* w kontekście procesu internacjonalizacji mediów. Jego Autorka omawia przy tym nieobecne do tej pory w polskiej literaturze przedmiotu przykłady współpracy regionalnych i lokalnych wydawców prasowych z terenów przygranicznych Niemiec, Holandii, Belgii i Luksemburga. Cennym elementem prowadzonego przez Olechowską wywodu jest osadzenie rozważań w teorii dotyczącej ponadnarodowej współpracy europejskich wydawców prasowych.

Sławomir Gawroński, Autor drugiego artykułu zawartego w tym dziale *ZP*, za zadanie obrał sobie z kolei przybliżenie polskiemu czytelnikowi programu badawczego zrealizowanego w latach 2010–2016 w Księstwie Liechtensteinu. Celem prezentowanego w artykule projektu była ocena skali i stworzenie charakterystyki obecności ekstremizmu politycznego w przekazie mediów w Księstwie Liechtensteinu (projekt obejmował monitoring prasy). Autor zwraca przy tym uwagę na utylitarny charakter badania, którego wyniki posiadały także praktyczny wymiar, przyjmując formę realnych działań podejmowanych przez instytucje rządowe i współpracujące z nimi organizacje trzeciego sektora. Dodatkowym walorem tej publikacji jest zawarta w nim charakterystyka rynku mediów Księstwa Liechtensteinu oraz teoretyczny przegląd definicji ekstremizmu.

Swoistym dopełnieniem wcześniejszych rozważań nad współczesnym dziennikarstwem będą również artykuły zamieszczone w kolejnych dwóch działach niniejszego numeru *ZP*. Niecodzienną lekturę dla czytelników *Zeszytów* stanowić będzie ponad wszelką wątpliwość artykuł autorstwa dwóch gdańskich badaczek, Urszuli Potockiej-Sigłowej oraz Moniki Rzeczyckiej, który zamieszczamy w dziale „Z historii mediów”. Jego egzotyka polega przy tym nie tyle na samej formule prezentowanych badań, które obejmują analizę pełnego rocznika jednego z przedwojennych miesięczników, dając czytelnikowi możliwość wejrzenia w arkana dziennikarstwa przedwojennego, ile na jego tematyce. Autorki analizie poddają bowiem miesięcznik *Wiedza Duchowa*, który reprezentuje przedwojenną prasę...

ezoteryczną. Co więcej, wśród słów kluczowych dotyczących tej publikacji znajduje się również taki termin jak *okultyzm*. *Wiedza Duchowa* była jednym z około dwudziestu pism o charakterze okultystycznym ukazujących się na ziemiach polskich przed II wojną światową. Jak podają Autorki opracowania:

ezoteryzm końca XIX i początku XX wieku był fenomenem, który wpłynął istotnie na kulturę Zachodu XX stulecia. Jak pokazują badania prowadzone obecnie, także na ziemiach polskich, było to zjawisko kulturowe o niemałym zasięgu i znacznej dynamice, dotyczące różnych środowisk, zwłaszcza wykształconego mieszczaństwa, urzędników, ale również przedstawiciele inteligencji, w tym znanych i cenionych twórców oraz działaczy społecznych.

Podczas gdy społeczeństwa Zachodu w okresie międzywojennym poszukiwały możliwości samorozwoju w duchowych praktykach teozoficznych, dzisiejsze trendy samodoskonalenia zdaje się dominować znacznie łatwiej poddający się kwantyfikacji wymiar naszej kondycji fizycznej. Modę tę wspiera wszechobecny imperatyw policzalności i mierzalności wszystkiego, który redukuje człowieka do poziomu mniej lub bardziej wydajnej maszyny. Tematyce tej poświęcony został artykuł autorstwa Magdaleny Szpunar, który zamieszczamy w dziale „Varia”. Na podstawie pogłębionych studiów literatury Autorka stawia hipotezę, iż mamy dziś do czynienia z coraz wyraźniej dostrzegalnym *skwantyfikowanym ja*, które staje się istotnym probierzem kondycji kultury ponowoczesnej. Wskaźnikowanie rozumiane jest jako rozległy proces sprawowania kontroli, pozwalający dokonywać porównań i ocen, a w konsekwencji zwiększać wydajność i efektywność jednostek. W artykule wyjaśniono też, na czym polega władza statystyki we współczesnych społeczeństwach, która staje się emanacją technologii władzy w ujęciu Foucaulta. Autorka odwołuje się do osiągnięć nurtu określanego mianem *danetyzacji* (ang. *datatization*), który uznaje dane za jedyny możliwy klucz poznania rzeczywistości społecznej. Kwantyfikacja ta intensyfikuje w opinii Autorki procesy depersonalizacji i urzeczowienia, sprawiając, że dehumanizacja staje się faktem społecznym. Z punktu widzenia ostatnich zmian zachodzących w naszym najbliższym otoczeniu ten negatywny wpływ *danetyzacji* odczuwany jest dziś również w nauce, o czym przekonywająco opowiada Autorka.

Tradycyjnie numer zamyka dział „Z życia naukowego” zawierający recenzje nowości wydawniczych oraz sprawozdanie z konferencji „Współczesne Media XI. Przemoc w mediach”, która odbyła się w maju 2019 r. w Lublinie. Oddając w ręce naszych czytelników najnowszy numer *Zeszytów Prasoznawczych*, mamy nadzieję dostarczyć im lekturę sprzyjającą głębszej refleksji nad przynajmniej kilkoma aspektami niezwykle złożonej natury współczesnego dziennikarstwa.

Agnieszka Szymańska

 orcid.org/0000-0002-4186-0862

redaktor prowadząca ZP nr 3/2019